

Robert M. Kunkel

Ośrodek Dokumentacji Zabytków - instytucja ochrony dziedzictwa narodowego

Ochrona Zabytków 55/1 (216), 1-3

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

OŚRODEK DOKUMENTACJI ZABYTKÓW — INSTYTUCJA OCHRONY DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Proces wymiany i przekształceń materialnego otoczenia człowieka jest co prawda zjawiskiem naturalnym, jednak społeczeństwa pragną równocześnie zachować możliwie pełną wiedzę o swej przeszłości. Fizyczne ocalenie i konserwowanie wszystkich dawnych budowli czy przedmiotów przekracza możliwości nawet bardzo zamożnych krajów. Inwentaryzacja i dokumentacja dziedzictwa kulturowego są przeto z natury podstawowymi, a w przypadku nietrwałych lub nie cenionych za swe „wartości” obiektów — bodaj najistotniejszymi działaniami konserwatorskimi. W postaci rysunkowej, fotograficznej czy opisowej umożliwia nam ona przekazanie informacji o kulturze materialnej naszych przodków, o nieistniejących już budowlach i przekształconych miastach. Pewne dziedziny badań naukowych, jak np. prowadzone tradycyjnymi metodami wykopaliska, są w praktyce świadomą i usankcjonowaną formą destrukcji wybranych fragmentów dziedzictwa narodowego, tym większa przeto waga ich rzetelnej dokumentacji.

Istnieją również dobra kultury, które z natury swej mają charakter przemijający i nietrwały, jak koncert czy spektakl teatralny, zaś ich zapis nie przedłuża istnienia samego zjawiska, a jedynie o nim przypomina. Nikt też nie ma tego za złe. Niektóre formy działalności artystycznej uznają za dzieło wyłącznie jego dokumentację — jak w przypadku teatru telewizji czy studyjnych nagrań muzycznych. To nie sam spektakl, lecz jego zapis jest chroniony prawem autorskim — może być wielokrotnie powielany na różnych nośnikach i odtwarzany.

Dokumentacja zabytków w normalnych warunkach służy jako materiał do opracowań naukowych i prac badawczych w zabytku oraz jako podstawa projektów konserwatorskich. W przypadkach katastrof żywiołowych lub zniszczeń wojennych, dokumentacja może też posłużyć do odtworzenia choćby formy zniszczonych obiektów, będących istotną częścią narodowego dziedzictwa. Koncepcja zapisu dokumentacyjnego jako substytutu konserwacji substancji dobra kultury budzi jednak w tradycyjnych środowiskach konserwatorskich, przywiązanych do lansowanego przez Ruskina „kultu substancji”, duże opory.

Zadaniem Ośrodka Dokumentacji Zabytków jest prowadzenie stale aktualizowanej i uzupełnianej ewidencji dóbr kultury w Polsce. Kartoteki Ośrodka obejmują wszelkie dane historyczne i konserwatorskie o zarejestrowanych w kraju zabytkach ruchomych i nieruchomych (jeśli nie znajdują się one w muzeach, bibliotekach lub archiwach posiadających własne inwentarze). Takie są zadania instytucji dokumentujących dziedzictwo w całej Europie. Tworzone są w ten sposób zasoby informacji, służącej rozumieniu i interpretacji

elementów krajobrazu kulturowego naszego kontynentu. Aby umożliwić jakiegokolwiek wnioskowanie czy opiniowanie porównawcze, niezbędne jest przyjęcie jednolitego i ogólnie zrozumiałego sposobu zapisu dokumentacyjnego. W tym celu stworzone zostały systemy ewidencyjne, takie jak przyjęty jako zalecenie Rady Europy dla obiektów architektury i budownictwa tzw. Core Data Index, lub polski system ewidencji stanowisk archeologicznych AZP czyli Archeologiczne Zdjęcie Polski. Ich cechą wspólną jest powierzenie wykonywania ewidencji specjalistom w tej dziedzinie i traktowanie wiedzy o zabytkach jako dobra ogólnego. Taką też była w tej dziedzinie dotychczasowa praktyka w Polsce. Za wykonywanie ewidencji i dokumentacji dóbr kultury odpowiedzialne były służby ochrony zabytków, a za koordynację tych działań — wyspecjalizowana centralna instytucja kultury.

Konferencja Generalna UNESCO na XIII sesji w Paryżu w roku 1964 zaleciła, aby każde państwo członkowskie sporządziło „inwentarz narodowy dóbr kultury znajdujących się na jego terytorium” (§10 *Zalecenia*), potwierdzając to zalecenie na swej XVI sesji, także w Paryżu, w roku 1970, w tekście uchwalonej wówczas Konwencji (Art. 5 b). Dodatkowo, na kolejnej XVII sesji w Paryżu sformułowano *Zalecenie w sprawie ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego na płaszczyźnie krajowej*. W punkcie 13 b stwierdza się, iż „Państwa członkowskie (...) powinny powołać na swoim terytorium służby specjalistyczne mające za zadanie (...) przede wszystkim opracowanie inwentarza dziedzictwa podlegającego ochronie oraz ustanowienie wyspecjalizowanej służby dokumentacyjnej”, zaś w punktach 29 i 30: „Każde państwo członkowskie powinno możliwie jak najprędzej sporządzić inwentarz swego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, włączając do tego inwentarza takie dobra, które — chociaż nie mają szczególnej wartości — są nierozłączną częścią charakterystyczną środowiska, do którego należą” oraz „Wyniki prac inwentaryzacyjnych (...) powinny być uporządkowane w odpowiedni sposób i stale aktualizowane”.

Wartość wszelkich zbiorów i baz danych, których gromadzenie wymaga długich, często wieloletnich działań, polegających na współpracy licznych specjalistów i wyspecjalizowanych instytucji, jest tym większa, im bardziej stabilne są kryteria wyboru i zapisu informacji. Daje to wówczas realną możliwość porównywania poszczególnych zapisów oraz badań statystycznych. Wszelkie wycinkowe akcje oparte na subiektywnych kryteriach prawno-urzędniczych lub politycznych, przy zmieniających się poglądach na „cechy zabytkowe” i politykę konserwatorską państwa, a z drugiej strony naturalna dla poszczególnych rejestratorów narodo-

wego dziedzictwa skłonność do rozszerzania baz dotyczących problemów ich właśnie (i często wyłącznie) interesujących, powoduje zawirowania w obrazie tego dziedzictwa. Ważne jest też prowadzenie takich baz w sposób możliwie całościowy na terytorium całego kraju i zarządzanie nimi przez instytucję centralną. Dziedzictwo kulturowe, choć składa się z elementów, jakie wnoszą i wnoszą do niego społeczności lokalne, jest moralną własnością i obowiązkiem całego narodu i pomnażanie wiedzy o jego zasobach nie może być złożone wyłącznie na barki poszczególnych gmin.

Zgromadzone informacje — wbrew skłonnościom części administracji lub środowisk naukowych do ich zastrzeżenia — winny być również, jak dotychczas, dostępne wszystkim zainteresowanym zgodnie z przepisami obowiązującymi dla innych zbiorów publicznych.

Świadomość tych wszystkich faktów pozwala nie tylko kurtuazyjnie, lecz także w dobrze pojętym interesie społecznym zapewnienia konstytucyjnego prawa obywateli do narodowego dziedzictwa, życzyć Ośrodkowi Dokumentacji Zabytków kolejnych dziesięcioleci spokojnej i pozytywnej pracy.

Robert M. Kunkel

Wicedyrektor Ośrodka Dokumentacji Zabytków

CENTRE FOR THE DOCUMENTATION OF HISTORICAL MONUMENTS — AN INSTITUTION PROTECTING NATIONAL HERITAGE

The exchange and transformations of man's material surrounding is a natural phenomenon, but societies wish to simultaneously preserve the fullest possible knowledge about their past. The physical salvaging and conservation of all old buildings or objects exceeds the potential of even the most prosperous countries. Inventories and documentation of cultural heritage remain therefore, the basic conservation undertakings, and in the case of impermanent objects or those not appreciated for their "values", they remain probably the most essential activity possible. In the form of drawings, photographs or descriptions they make it possible to relay information about non-extant buildings and transformed towns. Considering that certain domains of scientific research, such as archeological excavations conducted by means of traditional methods are an intentional and sanctioned form of destroying select fragments of national legacy, the importance of their thorough documentation is ascribed even greater significance.

In the cases of certain cultural property, which by its very nature is transitory and impermanent, such as a concert or a theatrical spectacle, its record does not prolong the existence of the given phenomenon, but merely recalls it. Other forms of artistic activity recognise exclusively the documentation of a given work, as in the case of theatrical spectacles broadcast on television or studio music recordings. It is not the spectacle itself but its record which is protected by copyright, and can be frequently copied on assorted carriers and recreated.

The documentation of historical monuments in normal conditions serves as material for scientific studies and research concerning the given monument as well as the foundation for conservation projects. In in-

stances of natural calamities or wartime devastation, such documentation may serve the reconstruction of, at the very least, the outer form of those damaged objects which constitute an essential part of natural heritage. In traditional conservation circles, attached to the "cult of substance", launched by Ruskin, the conception of documented records conceived as a substitute for the conservation of the very substance of cultural property, produces considerable resistance.

The prime task of the Centre for the Documentation of Historical Monuments is to conduct a record of cultural property in Poland, constantly brought up to date and supplemented. The central files encompass all historical and conservation data about mobile and immobile monuments registered in Poland (as long as they are not featured in museums, libraries or archives possessing their own inventories). This is the nature of the objectives of institutions documenting cultural heritage throughout the whole of Europe, and creating information resources which serve the comprehension and interpretation of assorted elements of the cultural landscape of our continent. In order to render comparative opinions or conclusions possible, it is necessary to accept a uniform and generally understood manner of documentary registration. This purpose is served by special systems, such as the so-called Core Data Index, accepted as a European Union recommendation for architectural and construction objects, or the Polish system of registering archeological sites, known as AZP (the Archeological Photograph of Poland). Their joint feature is the fact that the process of filing is entrusted to specialists, and the treatment of knowledge about historical monuments is envisaged as common property. This has been the heretofore praxis in Poland. The registration and documentation of cultural property

was entrusted to services dealing with the protection of historical monuments, while a specialised central cultural institution was responsible for the co-ordination of those operations.

At its thirteenth session held in Paris in 1964 the UNESCO General Conference recommended that each member state should prepare "a national inventory of cultural property in its territory" (§10), confirming this proposition at its sixteenth session, also organised in Paris (1970) and in the text of the Convention passed at the time (Article 5. b). Additionally, a consecutive (seventeenth) session formulated *A recommendation concerning the protection of national cultural and natural legacy*, whose point 13. b declares that: "Member states (...) should establish in their territory specialist services whose tasks (...) would entail predominantly preparing an inventory of protected heritage and establishing a specialised documentary service"; points 29 and 30 stated: "Each member state should prepare as soon as possible an inventory of its cultural and natural legacy, and include into this inventory also property which — albeit without particular value — comprises an inseparable fragment of the environment to which it belongs", and "that the outcome of inventory work (...) should be constantly brought up to date and arranged in suitable order".

The value of all collections and databases, whose gathering required long-term activity consisting of the co-operation of numerous specialists and institutions,

depends on the stability of criteria for the selection of information and its recording. Such an approach offers the possibility of comparing particular records and statistical research. All campaigns based on subjective legal-official or political criteria, with changing opinions about "historical features" and the state conservation policy, together with the tendency, natural among particular recorders of national legacy, towards expanding bases concerning problems of interest to them (often only to them), introduce chaos into the image of cultural legacy. Moreover, it is important to conduct such bases in a holistic manner, encompassing the whole country, and to manage them via a central institution. Although cultural heritage, which is composed of elements introduced by local communities (both in the past and today) is a moral duty of the whole nation, the process of multiplying knowledge about its resources cannot be borne only by particular counties. Contrary to the proclivities of part of the administration or scientists, the gathered information should be accessible to all those interested, in accordance to regulations binding also other public collections.

The awareness of all those facts makes it possible to guarantee, not only formally but also for the sake of suitably conceived social interest, the constitutional right of Polish citizens towards their national legacy, and to wish the Centre for the Documentation of Historical Monuments successive decades of undisturbed and useful work.

Robert M. Kunkel
Vice-Director of the Centre for the Documentation of Historical Monuments